

Sigizmund
Kržižanovskij

KLUB
VRAHOV
PÍSMEN

EUROPA

Sigizmund Kržižanovskij

EUROPA

Publikáciu z verejných zdrojov
podporil Fond na podporu umenia.

Д. fond
na podporu
umenia

Sigizmund Kržižanovskij *Klub vrahov písmen*

Preklad © Ivana Kupková 2025

Doslov © Valerij Kupka 2025

Redakčná úprava © Martin Plch 2025

Návrh prebalu a grafická úprava © Martin Vrabec 2025 **bee&honey**

Sadzba © Milan Beladič (www.beeandhoney.sk) 2025

Ako sedemdesiaty druhý zväzok edície Premena
vydalo © Vydavateľstvo Európa, s.r.o. 2025

Prvé slovenské vydanie

www.vydavatelstvo-europa.sk

ISBN 978-80-8237-041-9

KLUB VĚRAHOV PÍSMEN

edícia
PREMENA
zväzok 72

I

„Bubliny nad utopencom.“

„Prosím?“

Trojuholníkový necht – rýchlym glisandom – sklízol po vypuklých chrbtoch kníh, ktoré sa na nás dívali z knižnice.

„Vravím: bubliny nad utopencom. Veď stačí len hlavička do hĺbočiny a v okamihu dych stúpa v bublinách dohora: vyduje sa a praskne.“

Rozprávajúci ešte raz prešiel pohľadom po radoch mlčanlivých kníh natlačených popri stenách.

„Mohli by ste povedať, že aj bublina v sebe dokáže zachytiť slnko, modravy oblohy či zelené pohojďavanie pobrežných vĺn. No dobre. Ale tomu, čo už ochutnáva dno, tomu je to načo?“

Vtom vstal, akoby narazil na nejaké slovo, prstami si chytil lakte odtiahnuté k chrbtu a začal sa prechádzať od police k oknu a späť, iba čo sem-tam očami skontroloval moje oči:

„Áno, zapamätajte si, milý priateľ: ak zrazu na polici v knižnici jedna knihu pribudla, je to preto, lebo v živote zároveň jeden človek ubudol. A keby som si mal vybrať medzi policou a svetom, dal by som prednosť svetu. Bublinami ku dňu – sebou ku dnu? Nie, ďakujem, neprosím.“

„Ale veď vy,“ pokúsil som sa nesmelo nesúhlasiť, „veď vy ste ľuďom dali toľko kníh. Všetci sme zvyknutí čítať vaše...“

„Áno. Ale už nedávam. Už dva roky – ani písmenko.“

„Chystáte predsa, aspoň tak sa o tom píše a hovorí, nové a veľké...“

Mal vo zvyku človeka nedopočúvať:

„Či veľké, to neviem. Nové áno. Ibaže tí, čo o tom píšu a hovoria, odo mňa nedostanú, a to viem určite, už ani jeden typografický znak. Rozumiete?“

Môj výraz očividne nesvedčil o tom, že rozumiem. On chvíľu váhal a potom odrazu podišiel k svojmu prázdnemu kreslu, prisunul si ho ku mne, sadol si mi kolenami takmer ku kolenám a spýtavo sa mi zahľadel do tváre. Sekunda za sekundou sa mučivo dĺžili od mlčania.

Očami vo mne čosi hľadal, ako keď človek hľadá v izbe zabudnutú vec. Prudko som vstal:

„Sobotné večery – ako som si všimol – máte vždy obsadené. Deň sa kloní k večeru. Už pôjdem.“

Tvrde prsty mi zovreli lakeť a nedali mi vstať:

„To je pravda, svoje soboty si ja, vlastne my pred ľudmi zamykáme. Ale dnes vám ju, tú sobotu, ukážem. Zostaňte. Lenže to, čo uvidíte, si žiada isté predbežné informácie. Kým sme sami, skonspektujem vám to. Asi neviete, že v mladosti som bol odchovancom chudoby. Prvé rukopisy ma oberali o posledné medenáky, za ktoré som ich balil a odosielal, a ony sa sústavne vracali nazad do zásuviek stola – otrhané, zamastené a dobité pečiatkami. Okrem stola, ktorý slúžil ako cintorín výmyslov, som v izbe mal posteľ, stoličku a knižnicu – štyri dlhé dosky na celú šírku steny, ohnuté pod váhou kníh. Piecka bola zvyčajne bez dreva a ja bez jedla. Ale ku knihám som pristupoval takmer až zbožne, tak ako niektorí k svätým obrázkom: predat' ich... niečo také mi ani neprišlo na um, kým, kým... to neprelomil telegram: ‚Sobotu matka zomrela. Vasa prítomnosť nevyhnutná. Pridte.‘ Telegram zaútočil na moje knihy ráno, večer už boli police prázdne a svoju knižnicu v podobe troch či štyroch bankoviek som si mohol strčiť do bočného

vrecka. Smrť tej, od ktorej má človek život – to je veľmi vážna vec. Vždy a pre každého je to ako čierne klin do života. Keď som si odbavil pohrebné dni, vrátil som sa späť – cez tisíc mílie – na prah svojho biedneho príbytku. V deň odchodu som bol odpojený od všetkých okolností – a až teraz mi ten efekt prázdnych polic došiel k vnemom a prenikol do mysle. Pamätám sa, že som sa vyzliekol, sadol si k stolu a obrátil tvár k prázdnote zavesenej na štyroch čiernych doskách. Hoci už na nich váha kníh nebola, oblúky sa ešte nevyrovnali, akoby ich prázdnota tlačila kolmo dolu. Pokúsil som sa presunúť zrak na niečo iné, ale v izbe – ako som už povedal – bola len knižnica a posteľ. Vyzliekol som sa a ľahol si v úsilí vyspať sa z depresie. Ale nie – pocity mi dopriali len krátky oddych a zobudili ma: ležal som tvárou k policiam a videl, ako sa škvrna mesačného svetla trasľavo plazí po obnažených doskách polic. Zdalo sa, že sa v tom knihoprázdne rodí – nesmelo sa črtá – akýsi sotva znateľný život.

Samozrejme, bola to všetko hra na napnutých nervoch – a keď im ráno uvoľnilo kolíky, pokojne som prešiel pohľadom po prázdnych krivkách polic zaliatych slnkom, sadol som si za stôl a pustil sa do práce. Musel som si to overiť: ľavá ruka – pohla sa automaticky – sa natiahla k chrbtom kníh: namiesto nich – vzduch, aj ďalej a ďalej. Namrzene som upieral zrak do knihoprázdna zaplneného rojmi slnečných zrníek prachu a usiloval som sa – napínal som pamäť – predstaviť si príslušnú stranu a riadok. Ale imaginárne písmená vnútri imaginárnych dosák skákali z jednej strany na druhú a namiesto príslušného riadka tam boli zhľuky pestrých slov, rovnota riadka sa lámala a trhala na desiatky variantov. Vybral som si jeden z nich a opatrne som ho vpísal do svojho textu.

Podvečer som rád oddychoval od práce tak, že som sa natiahol na posteli s ťažkým Cervantesom v rukách a preskakoval som očami z epizódy na epizódu. Knihu som už nemal: dobre si pamätám, že stála v ľavom kúte spodnej police, čiernou kožou so žltými rohmi sa tísila k červenému safiánu Calderónových *Autos*. Zastavil som oči a pokúsil som sa predstaviť si ju tu pri sebe – medzi dlaňou a okom (takto sa tí, čo ich opustili ich milovaní, s nimi naďalej stretávajú – pomocou zazhmúrených viečok a sústredenej vôle). Podarilo sa to. V duchu som prelistoval zopár strán, potom pamäť vytratila písmená a ony sa pomiešali a vyklzli z videnia. Pokúšal som sa ich privolať späť, jedny slová sa vrátili, druhé nie; vtedy som sa rozhodol nechať medzery zarásť – do medzisloví som vkladal vlastné slová. Keď ma tá hra už unavila, otvoril som oči a izba bola plná noci, ktorá hustou čerňou zaplnila izbu a policiam všetky kúty.

Mal som vtedy veľa voľného času, a tak som hru s prázdnotou mojich odknižených políc začal opakovat' čoraz častejšie. Deň po dni zarastali fantazmami vytvorenými z písmen. Nemal som peniaze ani chuť chodiť teraz po písmená do stánkov s knihami alebo do antikvariátov. Vyťahoval som ich – písmená, slová, vety – po celých priehrstiach zo seba: bral som svoje zámysly, v duchu som ich vytlačil, ilustroval, zviazal som ich dôkladne premyslenými väzbami, precízne som kládol zámysel k zámyslu, fantazmu k fantazme – a zaplňal som tak pokornú prázdnotu, ktorá do svojich čiernych drevených dosák vstrebávala všetko, čo som jej dával. A raz, keď sa jeden náhodný hosť pohol smerom k polici s knihou, ktorú mi prišiel vrátiť, zastavil som ho: „Nezmestí sa.“

Môj hosť bol rovnako chudobný ako ja, vedel teda, že jediným právom živoriacich básnikov je právo na

čudáctvo... Pokojne si ma prezrel, položil knihu na stôl a spýtal sa, či som ochotný vypočuť si jeho poému.

Keď som za ním a za poémou zavrel dvere, okamžite som sa usiloval odpratať knihu niekam preč: vulgárne zlaté písmená na vypuklom chrbte rušili hru na zámysly, ktorá akurát začínala fungovať.

Paralelne som ďalej pracoval aj na rukopisoch. Nový balík, ktorý som rozoslal na staré adresy, sa na moje úprimné prekvapenie nevrátil: rukopisy mi prijali a vydali. Z toho vyplynulo, že čo ma nemohli naučiť knihy z papiera a farby, to som dosiahol pomocou troch kubických metrov vzduchu. Teraz som vedel, čo robiť: bral som ich jednu za druhou, tie moje imaginárne knihy, fantazmy vyplňajúce prázdnoty medzi čiernymi doskami starej knižnice, ponáral som ich neviditeľné písmená do najobyčajnejšieho atramentu, premieňal ich na rukopisy a rukopisy – na peniaze. Postupne, rok po roku, moje meno rástlo, peňazí som mal čoraz viac, ale moja knižnica fantaziem pomaly vysychala: spotreboval som prázdnotu svojich políc príliš unáhlene a nerozvážne, ich prázdnotu to, povedal by som, ešte väčšmi podnecovalo a menilo na obyčajný vzduch.

Teraz sa, ako vidíte, aj moja biedna izba rozrástla na solídne zariadený byt. Vedľa vyslúžilej starej police na knihy, ktorej prázdnotu, čo si odpracovala svoje, som znova zapratal váhou kníh, sa ocitli priestranné zasklené knižnice – tieto tu. Zotrvačnosť pracovala za mňa: meno mi priťahovalo ďalšie a ďalšie honoráre. Vedel som však, že predaná prázdnota sa mi skôr či neskôr vypomstí. Spisovatelia sú v podstate krotitelia slov a keby boli slová, chodiace po riadku, živými bytosťami, pravdepodobne by sa báli a nenávideli by jazýčky pera tak, ako drezúrované zvieratá nenávidia bič nad sebou. Alebo ešte presnejšie: počuli ste, ako sa vyrába takzvaný perzián? Jeho dodávatelia majú vlastnú

terminológiu: keď pomocou dômyselných postupov zistia vzor a kučierky na koži nenarodeného jahňat'a, počkajú na potrebnú kombináciu kučierok a nenarodená zabijú – ešte pred narodením; volajú to ‚zafixovať vzor‘. Takto to robíme aj my so zámyslami, sme remeselníci a vrahovia.

Ja som, samozrejme, ani vtedy nebol naivný a vedel som, že sa mením na profesionálneho vraha zámyslov. Ale čo som mal robiť? Okolo seba som mal natrčené dlane. Hádzal som do nich priehrštia písmen. Ale ony si pýtali viac a viac. Opojený atramentom som bol odhodlaný – za každú cenu – presadzovať nové a nové témy. Utrápená fantázia mi ich však viac neposkytla – ani jedinú. A tak som sa vtedy odhodlal umelo ju vyvolať pomocou starého osvedčeného prostriedku. Dal som vyprázdniť jednu izbu v byte... ale poďte, jednoduchšie bude, keď vám to ukážem.“

Vstal. Ja po ňom. Prešli sme radom izieb. Prah, ďalší prah, chodba – priviedol ma k zamknutým dverám ukrytým za závesom (vo farbe steny). Zvučne cva-koľ kľúč, potom – vypínač. Ocitol som sa vo štvorcovej izbe: v hĺbke oproti prahu bol kozub, pri kozube do polkruhu sedem ťažkých vyrezávaných kresiel, pozdĺž stien potiahnutých tmavým súknom rady úplne prázdnych čiernych políc na knihy. Liatinové kliešte opreté rúčkou o mriežku kozuba. A nič viac. Po jednofarebnom koberci, tlmiacom kroky, sme podišli k polkruhu kresiel. Domáci pán pokynul rukou:

„Sadnite si. Čudujete sa, prečo je ich sedem? Spočiatku tu stálo iba jedno kreslo. Prichádzal som sem, aby som sa porozprával s prázdnotou políc. Prosil som tieto čierne drevené kaverny o tému. Trpezlivo, každý večer, som sa tu zamykal spolu s mlčaním a prázdnotou a čakal som. Ony, mŕtve a cudzie, sa iba chvíľami čierne zaleskli, ale odpovedať nechceli.

A ja, sprofesionalizovaný krotiteľ slov, som sa vracal späť k svojmu kalamáru. Práve v tom čase sa mi končilo niekoľko literárnych zmlúv, ale písať som *nemal z čoho*.

Och, ako som vtedy nenávidel všetkých tých ľudí, čo nožom na papier pitvali čerstvé vydanie časopisu a desiatkami tisíc očí obklúčili moje zbičované a uštvané meno. Vybavila sa mi – práve teraz – jedna nepatrná príhoda: ulica, na zľadovatenom chodníku chlapček vykrikuje, že predáva písmená na monogramy do galoší, a okamžitá myšlienka: veď moje aj jeho písmená čaká to isté – budú pošliapané.

Áno, vnímal som seba a svoju literatúru ako pošliapanú a zbavenú zmyslu a keby mi nepomohla choroba, sotva by sa z toho bolo našlo zdravé východisko. Choroba, náhla a ťažká, ma nadtľho odpojila od spisovateľstva: moje podvedomie si stihlo oddýchnuť, získať čas a načerpať významy. A pamätám sa – keď som, ešte fyzicky slabý a polozapojený do sveta, otvoril – po dlhej prestávke – dvere do tejto čiernej izby, došiel som k tomuto kreslu a ešte raz som prešiel pohľadom po prázdnote knihoprázdna, ona, hoci nezrozumiteľne a ticho, ale – predsa, predsa – začala rozprávať – pristala na to, že sa so mnou znova začne rozprávať tak ako v tie zdanlivo navždy odumreté dni! Viete, bolo to pre mňa také...“ (Prsty hovoriaceho mi narazili na plece – a hneď sa aj odtiahli.)

„Ostatne, teraz nemáme čas na lyrické výlevy. Čoskoro sem prídu. Takže späť k faktom. Teraz som už vedel, že zámysly vyžadujú lásku a mlčanie. Ja, predtým utrácač fantaziem, som si ich začal šetriť a tajiť pred zvedavými zrakmi. Všetky som ich tu zamkol a moja neviditeľná knižnica sa znova objavila: fantazma k fantazme, opus k opusu, exemplár k exempláru začali zapĺňať tieto tu police. Pozrite sa sem – nie,

viac napravo, na prostrednej polici – nič tam nevidíte, však? Ale ja...”

Mimovoľne som sa odtiahol: v prenikavých zreniciach hovoriaceho sa chvela neoblomná, sústredená radosť.

„Áno, a presne vtedy som sa pevne rozhodol, že zaklapnem vrchnák na kalamári a vrátim sa naspäť do kráľovstva čistých, nezhmotnených, slobodných zámyslov. Niekedy ma to zo starého zakoreneného zvyku ťahalo k papieru, niektorým slovám sa predsa len podarilo prekradnúť pod ceruzku, ale ja som tie potvorky vždy okamžite zabil a nemilosrdne som zúčtoval so starými spisovateľskými návykmi. Počuli ste o takzvaných Gardinetti di S. Francisco – záhradách svätého Františka? V Taliansku som neraz mal možnosť ich navštíviť, tie drobné záhony s jednou, dvomi hriadkami, meter krát meter, za vysokými plnými múrmi – takmer vo všetkých františkánskych kláštoroch. Dnes tam tradíciu svätého Františka porušujú a za strieborné soldá dovoľujú ľuďom pozrieť sa na ne, aj to len cez bránku, zvonka: predtým nebolo dovolené ani to – kvety tu mohli rásť – podľa Františkovho odkazu – nie pre iných, ale pre seba, nesmeli sa trhať a presádzať za ohradu, tí, čo neprijali mníšsky sľub, nemali dovolené – nohou a dokonca ani pohľadom – dotýkať sa zeme venovanej kvetom: odpojeným od všetkých dotykov, chráneným pred zreničkami a nožnicami im bolo dané kvitnúť a rozvoniavať *pre seba*.

A ja som sa rozhodol – nech sa vám to nezdá zvláštne – vysadiť svoju vlastnú odlúčenú záhradu, chránenú mlčaním a tajomstvom, v ktorej by všetky zámysly, všetky vycibrené fantazmy a najneuveriteľnejšie výmysly mohli rásť a kvitnúť ďaleko od ľudských očí – *pre seba*. Nenávidím hrubú šupu plodov, čo ťažko a nízko ovísajú a trýznia, vysušujú konáre; chcem,

aby v mojej maličkej záhradke bolo večné, neopadavé a nerodiace zložnokvetie významov a tvarov! Nemyslite si, že som sebec, ktorý nedokáže vykročiť zo svojho ja a nenávidí ľudí a cudzie, *nemoje* myšlienky. Nie, naozaj nenávidím iba jednu vec na svete: písmená. A všetci, čo si môžu a chcú prejsť týmto tajomstvom a žiť a pracovať tu, pri hriadke čistých zámyslov, nech prídu a budú mi bratmi.“

Na chvíľu zmlkol a uprene sa díval na dubové operadlá kresiel, ktoré tu stáli v polkruhu okolo neho a akoby pozorne počúvali, čo hovorí.

„Zo sveta píšucich a čítajúcich sa sem, do písme-noprázdna začali trúsiť vyvolení. Záhrada zámyslov nie je pre každého. Je nás málo a bude nás ešte menej. Lebo bremeno prázdnych políc je ťažké. A predsa...“

Pokúsil som sa oponovať.

„Lenže vy, ako vravíte, oberáte o písmená nielen seba, ale aj iných. Chcel by som vám pripomenúť natrčené dlane.“

„Nuž, to... viete, Goethe raz vysvetlil svojmu Eckermannovi, že Shakespeare je neúmerne rozrastený strom, ktorý potláča – celých dvesto rokov – rast celej anglickej literatúry, a o samotnom Goethem – o tridsať rokov – Börne napísal: „Je to rakovina, ktorá sa obľudne rozšírila po tele nemeckej literatúry. ‘ A obaja mali pravdu: veď ak sa naše opísmenenia navzájom potláčajú, ak spisovatelia jeden druhému bránia usku-točňovať, potom ani neumožňujú čitateľom zamýšľať. Čitateľ, povedal by som, ani nestihne mať zámysly, o právo na ne ich pripravili profesionáli slova, v tejto veci silnejší a skúsenejší; knižnice čitateľovi rozdrvili fantáziu, profesionálne písanie malej hrstky píšucich im na prasknutie zapratalo police aj hlavy. Prebytky písmen treba zlikvidovať – na policiach aj v hlavách. Treba vypratať cudzie, aby bolo aspoň trochu miesta

pre svoje: právo na zámysel má každý, profesionál aj amatér. Prinesiem pre vás ôsme kreslo.“

Nepočkal na odpoveď a vyšiel z izby.

Keď som zostal sám, ešte raz som prešiel pohľadom po čiernej izolačnej izbe, tlmiacej kroky aj slová, s policami pripravenými pre prázdnotu. Každým okamihom vo mne narastali rozpaky a napätie: takto sa pravdepodobne cíti zviera, ktoré podstupuje vivisekciu. „Načo som jemu či im dobrý, čo odo mňa ich zámysly chcú?“ Bol som pevne rozhodnutý zistiť, ako to je. Keď sa však dvere otvorili, na prahu už stáli dvaja: domáci pán a akýsi okuliarnatý človek s okrúhlou hlavou pod ryšavým ježkom; opretý ochabnutým, akoby bezkostným telom o palicu ma od prahu skúmal cez okrúhle sklá.

„Ďaž,“ predstavil ho domáci pán.

Aj ja som sa predstavil.

Dvojica vošla dnu a za nimi sa na prahu objavil tretí: bol to nízky vysušený chlapík s pohyblivými hrčami pod ihlami očí a suchou úzkou štrbinou úst. Hostiteľ sa otočil a tretieho privítal:

„Á, Tüd.“

„Áno, som to ja, Zez.“

Ten, čo ho volali Zez, si všimol rozpaky v mojich očiach a veselo sa rozosmial:

„Po našom rozhovore ľahko pochopíte, že spisovateľské mená *tu* (zdôraznil posledné slovo) nemajú čo robiť. Nech ostanú na titulných listoch – namiesto nich každý člen bratstva dostáva takzvanú ‚nezmyselnú slabiku‘. Viete, bol jeden taký mimoriadne vzdelaný profesor Ebbinghaus, ktorý pri skúmaní zákonitostí zapamätávania siahol po systéme nezmyselných slabík, ako ich volal: jednoducho zobral ľubovoľnú samohlásku a sprava aj zľava k nej pridal jednu spoluhlásku; z radu slov, ktoré takto vznikli, boli vyradené

tie, v ktorých bol čo i len náznak významu – ostatné odborník na pamäť Ebbinghaus použil na skúmanie procesu zapamätávania, no a my skôr na... ale to nebudeme rozoberať. A kde sú vlastne naši zamýšľatelia? Už je najvyšší čas.“

Takmer ako odpoveď ktosi zaklopal. Vstúpili dvaja: Hydž a Šog. Po chvíli sa vo dverách objavil ešte jeden, utieral si ústa a astmaticky dýchal: jeho prezývka bola Fev. Už len jedno kreslo ostalo prázdne. Nakoniec vošiel aj posledný: bol to človek s jemným profilom a ostro skoseným čelom.

„Meškáte, Rar,“ privítal ho predseda. Rar zdvihol oči, dívali sa nezúčastnene a akoby z diaľky.